

דבר העורכות, אילנה בן שחר ולירון בן-עזרא

קוראות וקוראים יקרים,

אנו גאות ומתרגשות להגיש לכם את מידעו"ס מס' 89 - גיליון מורחב, ייחודי ומיוחד בנושא "עבודה סוציאלית בחברה מגוונת-תרבותית בעידן הפוסט-מודרני".

בגיליון זה בחרנו להציג בפניכם את התפתחות השיח הרב-תרבותי במקצוע העבודה הסוציאלית, מתוך אמונה כי אנו, אנשי המקצוע, צריכים להכיר את ההבדלים הבין-תרבותיים של אוכלוסיית לקוחותינו - על אפיוניה, כוחותיה וצרכיה - כדי שנוכל לתת מענים תומכי-תרבות וברוח זו גם להגביר את המודעות לתכניות הכשרה מתאימות בשדה ובאקדמיה.

מתוך עשרות מאמרים שהגיעו למערכת (שמפאת קוצר היריעה לא יכולנו לכלול את כולם, והם ישולבו בגיליון הבא) בחרנו להתמקד בכמה נושאים, שישקפו את הנעשה באקדמיה ובשדה, במחקר ובפרקטיקה. המאמרים שנבחרו מייצגים **אוכלוסיות - להט"ב, ערבים, חרדים, עולים, מהגרי עבודה ומבקשי מקלט; דרכי התערבות - פרטניות, קבוצתיות וקהילתיות; וממצאי מחקר.**

עבדנו על הגיליון המיוחד במשך כשנה. הקמנו מערכת מיוחדת של מומחים בתחום, שלולא הירתמותם המלאה והאמונה והידע שהביאו עמם לא היינו מגיעים ליום מרגש זה. חברי המערכת האורחת הם העורכת המדעית - ד"ר נורה קורין-לנגר מביה"ס לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל-אביב, שקיבלה על עצמה את הריכוז המדעי; לירון בן-עזרא, שלי אינגדארונדה, נחום מיכאלי ואילנה בן שחר - ממערכת מידעו"ס; וחברים אורחים: ד"ר יוחאי נדן - חבר סגל בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית בירושלים, יאן סרדצה והדס צוקרט - דוקטורנטים בביה"ס לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית בירושלים ובאוניברסיטת תל-אביב וד"ר גיא שילה - חבר סגל בביה"ס לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל-אביב.

אנו מקוות כי מגוון הנושאים והמאמרים יאפשר להנגיש נושא חשוב זה לכלל העובדים הסוציאליים ולהבין טוב יותר את אפיוני התרבות של החברה הישראלית. ומה בגיליון?

"מן השדה" הבאנו שתי אוכלוסיות הנמצאות בשני קצות הרצף - חרדים ונשים שורדות עבדות וסחר בבני-אדם. רחל שמואל, מנהלת המערך הארצי של דיור מוגן והוסטלים לקידום האוכלוסייה החרדית וצבי ריצמן, המנהל המקצועי של המערך, מציגים מודל לעבודה שיקומית בחברה החרדית. דליה שסטצקי, מתמחה בהנחיית קבוצות, והדס צוקרט, ראש צוות במרכז הארצי, מציגות גם הן שירות ייחודי ותכנית התערבות פרטנית וקבוצתית תואמת-תרבות, המתבססת על היכרות עם האוכלוסייה - על חוזקותיה וחולשותיה.

"מן המחקר" מציג מחקר יישומי של בת חן קרני, מנהלת המחלקה לשירותים חברתיים בגדרה, הבוחן תפיסות של הורים מהגרים מאתיופיה ביחס למצבי סיכון ומוגנות של ילדיהם. הכותבת מדגישה כי כל דילמה צריכה להיבחן ביחס לתרבות האוכלוסייה הספציפית, וחשוב ללמוד תרבות זו ולפתח בהתאם מיומנויות התערבות רגישות-תרבות. בשעה שבמרחב הציבורי עדיין שולטת תרבות הממסד, יש לסלול את הגשר לקשר את מסקנות המחקר ניתן להטמיע בטיפול באוכלוסיות מגוונות.

מסקנותיה והמלצותיה של בת חן דומות לאלה העולות ממחקרה של תמר גיסין-קדוש, ששימשה ראש תחום מעונות יוניטף לילדי הקהילה הזרה. תמר כותבת על "מסע, משא ומיסה" - אובדן ממרחק בקרב מהגרות עבודה, ואנו למדים כי הטיפול באוכלוסייה זו דורש כשירות תרבותית הכוללת מודעות, ידע ומיומנות.

מאמר דעה של ליאור בירגר, דוקטורנטית בביה"ס לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית, מתייחס לעבודה סוציאלית בעולם הגלובלי, ובהקשר זה לעבודה עם פליטים מאריתריאה ומסודן החיים בישראל - על ההזדמנויות והאתגרים שנושא זה מביא לפתחו של מקצוע העבודה הסוציאלית. למשל, הצורך להשפיע על שינוי במדיניות הרווחה, במקביל למתן המענים הנדרשים.

במאמר דעה נוסף, ד"ר גיא שילה עוסק ב"עבודה סוציאלית גאה" ובאתגרים העולים בעבודה עם אוכלוסיית הלהט"ב. גם כאן נדון מקומו של העובד הסוציאלי בהשפעה על שינויים במדיניות ובחקיקה ועל הרווחה החברתית והאישית בקרב אוכלוסייה זו.

האביב הוא עונה של התחדשות, ולשמחתנו מתפרסם הפעם לראשונה מדור חדש - מן האקדמיה, המעניק כמה לעשייה בה. קבוצה מחוקרי חממת נבט, בשיח מרתק ומשתף, דנים בסוגיה של גישה מודעת-הקשר להגדרות סיכון ומוגנות בקרב ילדים מאוכלוסיות שונות ומציעים לנו הזדמנות ייחודית להתבוננות פנימית ולרכישת ידע על מגוון עמדות וערכים הקיימים בסביבתנו.

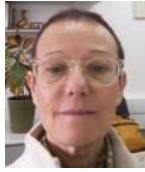
ד"ר אנואר ח'טיב, מרצה בחוג לעבודה סוציאלית במכללה האקדמית צפת ובחוג ללימודי ברה"נ קהילתית באוניברסיטת חיפה, מתאר יוזמה חדשנית לפיתוח כשירות תרבותית בתהליך הכשרת סטודנטים לתואר שני, במטרה לקדם את נושא בריאות הנפש בקרב הציבור הערבי בישראל. פרופ' יוליה מירסקי ולינה רוזין-ליפשיץ מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב וד"ר יוחאי נדן מהאוניברסיטה העברית מציגים פרויקט בין-לאומי להגברת המודעות של אנשי המקצוע לחוויות של עולים, מהגרים ופליטים ולהתאמת השירותים בישראל לחברה מרוכבת תרבותית כשלנו. במדור האתיקה מציג נחום מיכאלי, חבר הוועדה לאתיקה מקצועית של האיגוד, את הסעיף הנוגע לרגישות וכשירות תרבותית בגרסה החדשה של קוד האתיקה המקצועי שלנו.

ב"על המדף" אנו סוקרים שני ספרים שנכתבו על ידי אנשי המקצוע וראו אור בימים אלה.

את ספרה של פרופ' אריאלה פרידמן, "דיאלוג בקמפוס", סוקרת ד"ר אפרת ציגנלאוב. הספר עוסק בשיח בין יהודים וערכים הלומדים במרחב המשותף של האקדמיה. מתוכנו המרתק אפשר ללמוד על ניצני שינוי חברתי; מהפכה שקטה בצד הקונפליקט.

את "חוסן בהגירה", ספרה של שלי אינגדארונדה, דוקטורנטית לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית בירושלים, סוקרת עינת גלבוט-אופנהיים. זהו סיפורם האוטנטי של יוצאי אתיופיה במסעם לישראל. הספר המרתק פותח צוהר לעולם של יכולת וחוסן, הנסתרים מעיני המתבונן שמחוץ לחברה זו.

ולסיום, חברות וחברי מערכת מידעו"ס מאחלים לכם ולמשפחותיכם חג שמח, חג של פריחה והתחדשות. נשמח לקבל תגובות על תכני הגיליון ולפתוח מדור חדש להצגתן.

דבר העורכת המדעית, ד"ר נורה קורין-לנגר

התמורות שחלו באופייה ובהרכבה של החברה הישראלית, הופעתן של קבוצות צרכנים חדשות בסוכנויות הרווחה, כמו גם הלגיטימיות הגוברת לשונות, הביאו להתפתחותו של השיח הרב תרבותי במקצוע העבודה הסוציאלית. תהליכים אלו תבעו פיתוח מענים שלא תמיד היו בנמצא והביאו לבחינה של הבנות ופרקטיקות מקובלות. משפטים ברוח זאת נכתבו עוד בשנת 2012 ע"י עמיתי ד"ר יוחאי נדן ואנוכי בפרק לספר "ע"ס בישראל", שעסק בע"ס בחברה מגוונת תרבותית (קורין-לנגר ונדן, 2012). באותו פרק הוצגה כשירות תרבותית כמושג מוביל בפרקטיקה מתחשבת במגוון תרבותי וכזרוע מבצעת של רעיון הרב תרבותיות. כשירות תרבותית הוגדרה כמערך של התנהגויות, מיומנויות פרקטיות, עמדות ומדיניות הנדרשות לעבודה אפקטיבית בסיטואציות חוצות תרבות (Cross, Bazron, Dennis, & Isaacs, 1989). השגתה של כשירות תרבותית תוארה ככרוכה ברכישת ידע תרבותי אודות האחר, מודעות עצמית של איש המקצוע באשר לרקע התרבותי שלו, וכן אימוץ מיומנויות המתחשבות בדרך שבה האחר מבין מהי עזרה ורגיל להיעזר (Lum, 2011). בסוף הפרק האמור לעיל, נעשה ניסיון להוכיח באמצעות שני מקרי מבחן הלכותיים מתוך המציאות הישראלית, שאין זה אפשרי לנתק את הפרקטיקה הבין-תרבותית מההקשר הפוליטי-חברתי בה היא מתקיימת (קורין-לנגר ונדן, 2012). מכאן נטען שכשירות תרבותית היא בעיקרה ערך ושאיפה המחייבת בחינה והתאמה מתמדת.

מה השתנה בשבע השנים האחרונות?

סקירת העשייה המקצועית בע"ס בישראל בשנים האחרונות מעלה כי ישנו המשך עניין בפיתוח ידע ופרקטיקה המתחשבים במאפיינים הייחודיים של הפונים לשירותי רווחה. ביניהם נציגים מקבוצות מוכרות, כמו גם נציגים מקבוצות שסומנו לפני שבע שנים כאוכלוסיות חדשות בשיח המקצועי (למשל, פליטים ומבקשי מקלט, מהגרי עבודה, הקהילה הלהט"ב).

מגמה שנייה שניתן לזהות היא אימוץ פרספקטיבה רב-תרבותית ביקורתית במחקר ובהכשרה לפרקטיקה בין-תרבותית. פרספקטיבה זו מתחשבת בהקשרים השונים והמגוונים שרלוונטיים לאוכלוסיות עמן עובדים בשדה. כך, הקונטקסט החברתי והפוליטי צובע את הפרקטיקה הבין-תרבותית ומושגים כמו שוליות, דיכוי ואי-שוויון הופכים למשמעותיים ביישומה.

מגמה שלישית שניתן להצביע עליה, היא חיזוק הנטייה להתייחס לזהויות המרובות שנושאים פרטים, להצטלבות הייחודית של אותן זהויות ולמיקומים החברתיים שהצטלבויות אלה מולידות. כך מתקבלים פרופילים מובחנים בתוך קבוצות תרבות שבעבר תוארו בצורה סטראוטיפית והופיעו כקבוצות הומוגניות. מגמה זו חופפת את הכתיבה האקדמית מאז סוף שנות ה-90 (ראה לדוגמה, Garran, & Werkmeister Rozas, 2013).

התפתחות נוספת שמתבקש להתייחס אליה, נוגעת למעמדו של המושג כשירות תרבותית בספרות המקצועית העכשווית. מאז הכנסתו של המושג כשירות תרבותית בראשית שנות ה-80 של המאה העשרים, הופיעו מושגים רבים, מקבילים וחלופיים (למשל, רגישות תרבותית, מודעות תרבותית, רגישות אתנית, נאיביות תרבותית). הרקע להופעתם, דגש על היבטים שנתפסו יותר רלוונטיים ליישום פרקטיקה בין-תרבותית, ומה שלא פחות חשוב, ביקורת חריפה כלפי מה שנתפס כהתעלמותו של המושג כשירות תרבותית מכוחות מבניים המעצבים ומשפיעים על פרטים בשל שייכותם התרבותית. במקומה של כשירות תרבותית הוצעו כאמור מושגים חלופיים. אחד המקובלים הוא ענווה תרבותית (cultural humility), המכוון להתמקדות ביחסי הכוחות בין נותני ומקבלי שרות תוך זיהוי חסמים מוסדיים המונעים נגישות לשירותים (Fisher-Borne, Cain, & Martin, 2015).

עוד כדאי לציין, שלמרות ההתפתחות שחלה במודעות ובפעילות המקצועית המכוונת לחקור ולהכשיר לפרקטיקה בין-תרבותית, עדיין לא נוסחו בישראל, לא ע"י הממסד המקצועי ולא ע"י הממסד האקדמי, סטנדרטים לפרקטיקה מתחשבת במגוון התרבותי. עם זאת, ניכרת תזוזה מסוימת לכיוון של הסדרת הפרקטיקה במצבים בין-תרבותיים כפי שניתן להתרשם מהשינויים שהוכנסו לקוד האתיקה של העו"סים שפורסם ב-2018. כמו כן, ניתן לציין שלאחרונה משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, פרסם תו תקן לשרות למחלקות לשירותים חברתיים ובו התייחסות להנגשה תרבותית לשונית, כחלק מתפיסת השרות.

גיליון זה, המוקדש לע"ס בחברה מגוונת תרבותית בעידן הפוסט מודרני מבקש לתת ביטוי לכלל התפתחויות שתוארו באמצעות הצגה, גם אם חלקית, של עשייה מקצועית המתקיימת בארץ. המייחד את המאמרים המופיעים בגיליון הוא הצגת אוכלוסיות על מאפייניהן וצורכיהן כפי שאלה נגזרים הן מרקען התרבותי הייחודי, כמו גם ממיקומן בתוך מציאות כלכלית-חברתית-תרבותית-פוליטית נתונה. בהקשר זה, לפחות בחלק מהמאמרים נמצא התייחסות ישירה או מרומזת לסוגיות בעלות אופי פוליטי הקשורות להכרה ולזכות לקבל שרות בקרב אוכלוסיות מסוימות ולמורכבות של יחסים מקצועיים המתקיימים במציאות לא שוויונית ולעיתים קונפליקטואלית. נוסף לכך, במסגרת בחירת המאמרים לגיליון ביקשנו להתייחס לרמות שונות של כשירות תרבותית בעשייה המקצועית. זאת, כדי להדגים ולתת ייצוג לנדבכים שונים של עשייה זו. בתקווה שתמצאו עניין,

ד"ר נורה קורין-לנגר

קורין-לנגר, נ. ונדן, י. (2012). עבודה סוציאלית בחברה מגוונת ומרובת תרבותיות. בתוך: מ. חובב, א. לוינטל וי. קטן (עורכים). עבודה סוציאלית בישראל (עמ' 506-526). תל אביב: קו אדום - הוצאת הקבוץ המאוחד.

Cross, T. L., Bazron, B. J., Dennis, K. W., & Issacs, M. R. (1989). Toward a culturally competent system of care. Washington, DC: Georgetown University Child Development Center.

Fisher-Borne, M., Cain, J. M., & Martin, S. L. (2015). From mastery to accountability: Cultural humility as an alternative to cultural competence. *Social Work Education*, 34(2), 165-181.

Garran, A. M., & Werkmeister Rozas, L. (2013). Cultural competence revisited. *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work*, 22(2), 97-111.

Lum D. (2011) (Ed.). *Culturally competent practice: A framework for understanding diverse and justice issues* (4th ed.). Belmont, CA: Brooks/Cole.

ד"ר נורה קורין-לנגר - חברת סגל בבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל באוניברסיטת תל-אביב. עוסקת בפיתוח ידע בתחומי פרקטיקה בחברה מרובת תרבות ובעבודה סוציאלית בינלאומית ומלמדת קורסים בתחומים אלה. nora.korin.langer@gmail.com

דבר יו"ר האיגוד | עו"ס ענבל חרמוני

עובדות/ים יקרות/ים

אני שמחה ומברכת על הוצאת גיליון הנושא השנתי של מידעו"ס, הפעם בנושא עבודה סוציאלית מגוונת תרבותית בעידן הפוסט מודרני.

רצה הגורל, והיום בלילה אני יוצאת במשלחת סיוע של ארגון ישראייד למוזמביק כמתנדבת. המדינה סובלת מתוצאותיה של סופת ציקלון קשה מאד שהייתה שם לפני מספר שבועות, כאשר אזור ביירה (Beira) נפגע באופן חמור. התפקיד שלי במשלחת יהיה להכשיר אנשי מפתח בקהילות המקומיות השונות, כגון מורים, אנשי מערכת הבריאות, עובדים סוציאליים ופסיכולוגים, לעבודה עם נפגעי טראומה ופוסט טראומה ולסייע בבניית חוסן קהילתי שיאפשר לחברי הקהילה התמודדות אפקטיבית עם מצבי חירום ופוסט חירום. אני נוסעת לשבועיים בלבד ויהיה זה מאתגר מאד לייצר תגובה אפקטיבית למצב בזמן כ"כ מועט. עם זאת, בלתי אפשרי לדלג על החלק של ביצוע התהליכים הנכונים עם הקהילות, כך שהן אכן יתעצמו ולא יוחלשו מהנוכחות שלנו (ושל ארגונים נוספים). שתישמר תחושת המסוגלות של הפרטים והקהילה להתמודדות עם מצבי חירום ושלא תתפתח תלות. את הנ"ל ניתן להשיג ע"י התנהלות מקצועית ושמירה על האתיקה של תחום הסיוע הבינלאומי. ודאי שסט ערכים אחד מתוך כמה שמרכיבים את אותה אתיקה, הינו רגישות רב תרבותית.

אני סבורה שמדינת ישראל מספקת אתגרים רבים בתחום הרב תרבותיות. בעבודתנו אנו פוגשים בפרטים ובמשפחות, שמשבר הגירה בשלב כזה או אחר של המשפחה הרב דורית פקד אותם. כמו כן, אנו נתקלים פעמים רבות בצורך להתמודד עם המתח בין אי שיפוטיות, להתנגשות בין סולמות ערכים שונים, עקב המבנה החברתי הרב תרבותי שאנו מצויים בו בישראל.

אני חושבת ששפע תרבותי שכזה הוא בבחינת ברכה גדולה, לחברה בכלל ולנו כעובדים סוציאליים באופן ספציפי. לפיתוח הסובלנות, לבחינת סט הערכים האישי והמקצועי של כל אחד ואחת מאיתנו ולעבודה על מידת הצניעות הנדרשת בבואנו לעבוד עם בני אדם.

גם באיגוד העובדים הסוציאליים אנו משתדלים לשים לב לנקודת המבט הרב תרבותית- כאשר אנחנו חושבים על ייצוג העבודה הסוציאלית כלפי חוץ, בעבודה עם כלי תקשורת של זרמים שונים בחברה הישראלית, בפתיחת השתלמות של לימוד השפה הערבית ועוד.

אני מאחלת לכן/ם קריאה נעימה ומעשירה.

שלכן/ם,
ענבל